

УДК 347.68(497.11)

CERIF: S 130

DOI: 10.51204/Anali_PFBU_21108A

Др Милош ВУКОТИЋ*

ПРАВНЕ ПОСЛЕДИЦЕ СМРТИ ДАВАОЦА ИЗДРЖАВАЊА

Закон о наслеђивању прописује да права и обавезе даваоца издржавања могу да наследе само његови потомци и супружник. Уколико друга лица наследе даваоца или потомци и супружник одбију да преузму издржавање, уговор се раскида по самом закону. Право на накнаду за примљено издржавање предвиђено је само за случај да потомци и супружник одбију да преузму издржавање из оправданих разлога. Овај рад је посвећен анализи и критици тог решења. Аутор показује да је ограничење наследивости сувише уско и круто, да је питање накнаде неадекватно уређено и да су интереси примаоца издржавања угрожени јер њему није остављена могућност да утиче на судбину уговора. Аутор предлаже решење према којем би наследивост позиције даваоца издржавања била неограничена, уз право сваке стране да одбије да настави с уговором. Оправданост разлога за раскид уговора узимала би се у обзир приликом одлучивања о накнади за примљено издржавање.

Кључне речи: *Уговор о доживотном издржавању. – Наследивост. – Раскид уговора. – Наслеђивање. – Неосновано обогаћење.*

* Доцент, Правни факултет Универзитета у Београду, Србија, vukotic@ius.bg.ac.rs.

1. УВОД

Уговор о доживотном издржавању пружа правни оквир за доживотно збрињавање одређеног лица или више одређених лица у замену за одређену накнаду. Давалац издржавања се обавезује да издржава примаоца издржавања све док је прималац издржавања у животу, а прималац издржавања¹ се обавезује да пренесе одређену имовинску корист на даваоца издржавања. Улогу примаоца издржавања преузимају старији људи који желе да се обезбеде до краја живота, а улогу даваоца издржавања млађи људи који желе да стекну имовину која би могла да им обезбеди будућност. Имајући у виду такву поделу улога и интересе странака, јасно је да се уговор о доживотном издржавању закључује са очекивањем да ће давалац издржавања надживети примаоца издржавања. Смрт примаоца издржавања је логичан крај таквог уговорног односа. Међутим, пошто је будућност непредвидљива, може се десити да давалац ипак умре пре примаоца. У том случају судбина уговора о доживотном издржавању постаје неизвесна па право мора да одговори на неколико важних питања. Могу ли права и обавезе даваоца издржавања да пређу на његове наследнике и под којим условима? Имају ли наследници даваоца обавезу да наставе да пружају издржавање? Може ли прималац одбити да га издржавају даваочеви наследници? Ако уговор престаје смрћу даваоца, да ли је прималац дужан да наследницима даваоца исплати накнаду за примљено издржавање? Одговор на та питања значајно компликује схватање да је уговор о доживотном издржавању по својој природи личан уговор – уговор *intuitu personae*.

Право примаоца издржавања увек је везано за његову личност јер то логично произлази из основног циља уговора, али таква веза не постоји када су у питању права и обавезе даваоца издржавања јер се лако може замислити не само да давалац пренесе своје право стицања на неко треће лице већ и да послове издржавања препусти трећем лицу. Обавеза издржавања није по својој природи везана за одређену личност или личне способности дужника. Таква веза може да настане једино вољом уговорача. Уговори о доживотном издржавању често се заснивају на блиском личном односу између уговорника. Прималац има оправдани интерес да издржавање, а нарочито личну негу и помоћ, добија од лица с којим се налази у пријатељском односу. Међутим, треба поставити

¹ Пошто се доживотно издржавање може уговорити у корист трећег, прималац издржавања не мора да буде дужник обавезе исплате накнаде, али је то у пракси најчешћи случај.

питање да ли је тај интерес толико значајан да може да искључи наследивост права и обавеза даваоца издржавања, а нарочито ако се узме у обзир неколико ствари: 1) у пракси се ретко дешава да прималац издржавања, супротно очекивањима уговорника и редовном току ствари, надживи даваоца издржавања (то је изузетна околност); 2) правни односи између примаоца издржавања и наследника даваоца издржавања много су једноставнији ако наставе уговор о доживотном издржавању; 3) настављање уговора с наследницима даваоца издржавања омогућава да се остваре интереси обеју страна – наследници задржавају право на накнаду, прималац издржавања остаје обезбеђен; 4) у грађанском праву важи начело да су имовинска права и имовинске обавезе обухваћене наследноправном сукцесијом.

Грађанско право полази од начела неограничене наследивости имовинских права и обавеза. Ограничење или искључење наследивости, које подразумева ограничење или искључење својинских права, представља изузетак који мора да се заснива на јасним и важним разлозима. У том смислу, може се поставити питање да ли уставно загарантовано право својине и наслеђивања² треба ограничити само због тога што прималац жели да добија издржавање од лица које добро познаје и које му је блиско. Није ли прималац дужан, у интересу правне сигурности и својинских права (право на стицање непокретности која је обећања у накнаду за доживотно издржавање), да прихвати да га издржавају наследници даваоца издржавања ако је то издржавање, објективно посматрано, истог квалитета као оно које је добијао од преминулог даваоца издржавања? Треба имати у виду и да прималац издржавања није завешталац нити поклонодавац, он не располаже бесплатно својом имовином за случај смрти већ је даје у накнаду за једно вредно и значајно потраживање.

Уговор о доживотном издржавању није уговор о наслеђивању и не садржи бесплатно располагање у корист даваоца издржавања. Уговор о доживотном издржавању је теретни уговор којим прималац издржавања стиче право на доживотно издржавање у замену за одређену имовинску корист. Накнаду за издржавање по правилу чини право својине на некој непокретности које давалац издржавања стиче одмах по закључењу уговора о доживотном издржавању или тек у часу смрти примаоца издржавања. Законом о наслеђивању регулисана је само ова друга варијанта уговора – да је стицање права одгођено до

² Устав Републике Србије, чл. 58 и 59.

часа смрти примаоца издржавања.³ У том случају, давалац издржавања у часу закључења уговора стиче право стицања, тј. правно заштићено очекивање да ће под одређеним условима стећи право које му је обећано као накнада за издржавање. Право стицања може да се упише у катастар непокретности.⁴ Као противтежу одложеном стицању и додатну сигурност за даваоца издржавања законодавац је предвидео транслативно дејство уговора⁵ – давалац издржавања стиче право које му је обећано уговором по сили закона у часу смрти примаоца издржавања. Уговор производи дејство располагања, само што је то дејство одложено роком који је одређен смрћу примаоца издржавања (Gavella 1990, 374). Уколико је реч о непокретностима, што је најчешћи случај, давалац ће стећи право својине на основу уговора по сили закона тако да ће упис у катастар непокретности имати само декларативно дејство (Gavella 1990, 374, фн. 874; Ђурђевић 2015, 260). Уколико је уговором предвиђено да давалац издржавања одмах стекне право које представља накнаду за издржавање, онда је за стицање права својине на непокретности потребан упис у катастар непокретности према општим правилима стварног права. Пошто је у овом случају позиција примаоца издржавања, начелно посматрано, лошија, право на доживотно издржавање може да се упише у катастар непокретности као реални терет на уступљеној непокретности.

Обе варијанте уговора о доживотном издржавању почивају на идеји правичне размене вредности. Једна страна се обавезује на издржавање, а друга на пренос имовине. Иако је уговор алеаторан за даваоца издржавања јер он не може да зна колико ће дуго бити дужан да пружа издржавање, у часу закључења уговора не постоји намера даровања (*animus donandi*). За корист коју добија на основу уговора, свака страна је дужна да плати накнаду. Због тога треба умерити правни значај личности уговорника и сачувати уговор односно правну сигурност све док је могуће остварити сврху уговора. У сваком случају, не треба полазити од претпоставке да права и обавезе даваоца издржавања не могу да се одвоје од његове личности. Таква претпоставка не може да се заснује на природи тих права и обавеза. Треба поћи од претпоставке да права и обавезе даваоца издржавања прелазе на његове наследнике, уз могућност уговорника да наследивости искључе. У контексту уговорног права слобода уговарања има предност над начелом наследивости

³ Законско уређење уговора о доживотном издржавању налази се у Закону о наслеђивању (ЗОН), у чл. 194–205.

⁴ ЗОН, чл. 199.

⁵ ЗОН, чл. 194, ст. 1.

имовинских права и обавеза. Пошто својом вољом стварају права и обавезе, уговорници су власни да одреде и границе тих права и обавеза, па тако могу и да их искључе из наследноправне сукцесије.

2. ИСТОРИЈА УГОВОРА О ДОЖИВОТНОМ ИЗДРЖАВАЊУ

Пре излагања о суштини проблема наследивости, ваља се осврнути на историју уговора о доживотном издржавању која показује колико дуго тај уговор постоји у историји српског права и колико је дилема постојало у вези са његовом суштином и правним режимом. Правила која данас налазимо у Закону о наслеђивању резултат су дуготрајног правног уобличавања практичних потреба које су налазиле израз у различитим варијантама уговора о доживотном издржавању. Зато није чудно што је тај уговор чудан. Он се по много чему разликује од већине именованих уговора у српском праву.

Уговор о доживотном издржавању један је од најстаријих уговора у нашем праву и на нашим просторима. Правила о доживотном издржавању на основу уговора била су веома развијена још у средњем веку. Припадници српске властеле често су манастирима преносили вредну имовину у замену за доживотно издржавање. Обавеза издржавања била је одређена појмом братственог дела, аделфата или комата, који је обухватао све оно што је следовало припаднику манастирске братије – смештај, исхрану, одећу и обућу, сахрану и помен. Лице које је куповало братствени део и тиме стицало право на издржавање није морало да се замонаши, што показује да је то била типична имовинскоправна размена, уговор облигационог права. Осим типичног издржавања у манастиру, детаљним уговорима о доживотном издржавању били су предвиђени и други облици издржавања, плаћања у новцу, али и посебна правила за случај да обавеза издржавања остане неиспуњена. Уговор о доживотном издржавању у разним облицима често се закључивао и након пропасти средњовековне српске државе. По правилу је прималац издржавања своје имање преносио манастиру или неком појединцу у замену за доживотно издржавање.⁶

Савезни Закон о наслеђивању из 1955. године први је пропис којим је уређен уговор о доживотном издржавању на простору бивше Југославије. Пре усвајања тог закона, уговор о доживотном издржавању закључивао се под разним именима и у разним облицима. На простору

⁶ Све према: Суботић-Константиновић 1968, 8–17.

важења аустријског Грађанског законика био је дозвољен само уговор о доживотном издржавању на основу којег се имовина која чини накнаду за издржавање одмах преносила на даваоца издржавања, а уговори у којима је пренос имовине био одложен сматрани су забрањеним уговорима о наслеђивању (Суботић-Константиновић 1968, 30). На подручју важења Српског грађанског законика чешће се закључивао уговор којим је стицање накнаде одложено до смрти примаоца издржавања, али је у пракси постојао спор о томе да ли је такав уговор допуштен јер није било једногласног става о томе да ли законик дозвољава све уговоре о наслеђивању или само уговоре о наслеђивању закључене између супружника (Суботић-Константиновић 1968, 30–31). Тек након Другог светског рата у пракси виших судова учврстило се схватање да уговор о доживотном издржавању није уговор о наслеђивању већ посебан теретни уговор облигационог права (Суботић-Константиновић 1968, 31–32). Зато дефиниција тог уговора у Закону о наслеђивању из 1955. године садржи једну неуобичајену поуку:

„Уговор којим се један уговорник обавезује да издржава доживотно другог уговорника, или неко треће лице, а у коме други уговорник изјављује да му оставља сву своју имовину или један њен део у наслеђе није уговор о наслеђивању, него уговор о отуђењу уз накнаду свих непокретних ствари које припадају примаоцу издржавања у време закључења уговора или одређеног дела тих ствари, чија је предаја даваоцу издржавања одложена до смрти примаоца издржавања (уговор о доживотном издржавању).“⁷

Иако је то уговор облигационог права, уговор о доживотном издржавању уређен је у Закону о наслеђивању из 1955. године због практичне потребе да се реше дилеме о његовој пуноважности и правним дејствима. Законодавац је једноставно искористио доношење Закона о наслеђивању да уреди једно питање које не спада у материју наследног права, али се налази близу ње. Законско уређење уговора о доживотном издржавању остало је непромењено све до усвајања Закона о наслеђивању из 1995. године, када су унете новине у погледу разлога ништавости уговора и када је раскид због неподношљивости односа проширен на све уговоре о доживотном издржавању. Правила о насле-

⁷ Закон о наслеђивању, *Службени лист СФРЈ* 42/1965 – пречишћен текст, чл. 122, ст. 1.

дивости права и обавеза даваоца издржавања остала су непромењена до данас.

3. КО МОЖЕ ДА НАСЛЕДИ ПОЗИЦИЈУ ДАВАОЦА ИЗДРЖАВАЊА?

Неколико одредаба Закона о наслеђивању посвећено је питању наследивости права и обавеза даваоца издржавања.⁸ Те одредбе настоје да постигну равнотежу између интереса примаоца издржавања да га издржава лице које му је блиско и интереса наследника даваоца издржавања да наставе издржавање како би стекли уговорену накнаду. Наиме, законодавац је дозволио наследивост права и обавеза даваоца издржавања, али само ако се у улози његових наследника налазе његови потомци и супружник. У теорији се истиче да је законодавац пошао од претпоставке да се блискост између примаоца и даваоца издржавања протеже и на најближе чланове њихових породица и да потомци и супружник даваоца често и сами учествују у старању о примаоцу (Антић, Балиновац 1996, 538). Иако та претпоставка није без значаја, треба имати у виду и да је законодавац спремнији да заштити наследнике уколико су они ближи сродници односно чланови породице оставиоца. Начело породичног наслеђивања не значи само да је круг законских наследника одређен породичним односима него и да ближи чланови породице имају јачу наследноправну заштиту од даљих чланова (Ђурђевић 2015, 33–34). Главни пример за то је установа нужног дела. Вероватно је заштита најближих чланова породице даваоца била одлучујући разлог да се наследивост његове позиције у уговору ограничи на његове потомке и супружника. Интерес примаоца издржавања да изабере лице које ће се старати о њему очигледно је стављен у други план јер прималац нема право да одбије да га издржавају потомци и супружник даваоца издржавања. У прилог том решењу може се навести да обавеза доживотног издржавања оптерећује не само даваоца издржавања него и најближе чланове његове породице. Чак и ако не учествују непосредно у старању о примаоцу издржавања, потомци и супружник осећају тежину обавезе издржавања јер ће због те обавезе давалац издржавања имати мање времена да им посвети, а, наравно, и мање новчаних средстава да потроши на њих. Зато је законодавац, полазећи од личног карактера уговора о доживотном издржавању (ненаследивост позиције даваоца издржавања), ипак предвидео могућност да уговор преузму потомци и супружник као најближи чланови поро-

⁸ Закон о наслеђивању, чл. 204 и 205.

дице даваоца издржавања, који, посредно или непосредно, осећају терет његове обавезе.

Везивање наследивости позиције даваоца издржавања за чињеницу сродства односно брака није довољно флексибилно решење да би се заиста постигла равнотежа интереса између примаоца и даваоцевих наследника. Њиме није адекватно заштићена ни једна ни друга страна. Законодавац је направио неоправдано строго разликовање између даваоцевих наследника на основу чињенице која не мора да буде значајна за однос издржавања. Прималац издржавања неће имати више поверења у наследнике даваоца издржавања само због тога што се ради о његовим потомцима или супружнику (Svorcan 1987, 352). Уосталом, постојање одређеног сродничког или брачног односа између двоје лице није никаква гаранција да су та лица заиста блиска. Уколико је законодавац одређену категорију наследника хтео да издвоји као нарочито погодне да преузму уговор о доживотном издржавању, могао је да издвоји наследнике који су живели у заједници с примаоцем издржавања јер се у том случају оправдано може претпоставити да између њих постоје добри лични односи (Svorcan 1987, 352–353). С друге стране, ако је законодавац хтео да заштити најближе чланове породице даваоца издржавања, могао је да издвоји лица која су живела у заједници са даваоцем. Може се десити, на пример, да давалац живи са својим родитељима, братом или сестром, ванбрачним партнером. Уколико та лица осећају терет обавезе издржавања, а можда и помажу у пружању издржавања, зашто не би имала могућност да наследе позицију даваоца издржавања? С друге стране, дешава се и да давалац издржавања није близак са својим потомцима и супружником или да они из неког другог разлога нису осећали тежину обавезе издржавања (нпр. потомци су одрасли и живе самосталне животе са својим породицама). Правило које би дозвољавало да се такве чињенице узму у обзир имало би много веће шансе да оствари правичну равнотежу интереса у пракси, иако би такво правило захтевало веће ангажовање суда.

Правилима о наследивости позиције даваоца издржавања асиметрично се регулише значај личности уговорника иако у правној теорији доминира виђење да је уговор о доживотном издржавању по својој природи уговор *intuitu personae* и да су за сваку страну битне личне особине друге стране. Како би заштитио интересе потомака и супружника даваоца издржавања, законодавац је предвидео да коначна одлука о настављању издржавања почива код њих. Прималац издржавања нема право да одбије да настави уговор. Лични карактер уговора изражен је само на страни потомака и супружника даваоца издржавања тиме што им је признато право да одбију да преузму уговор, без обзира на раз-

лог због којег не желе да пружају издржавање. Разлог за одбијање има тежину само у питању накнаде за примљено издржавање. Право даваочевих наследника да захтевају накнаду за већ учињено издржавање зависи од тога да ли они имају неки оправдан разлог да одбију да преузму уговор. Уколико наследници не желе да преузму уговор, а за то немају оправдан разлог, онда неће имати право да захтевају накнаду за оно што је прималац издржавања примио по основу уговора. Према томе, наследници даваоца издржавања имају дужност да у сопственом интересу преузму уговор о доживотном издржавању. Нико их на то не може принудити, али ако то не учине, изгубиће сва права која би имали у вези са уговором. На тај начин законодавац још једном даје израз схватању да се однос издржавања заснива на блиској личној вези између даваоца и примаоца издржавања и да зато нико не може бити принуђен да ступи у такав однос. Међутим, та идеја није адекватно испољена када је у питању позиција примаоца издржавања јер законодавац није предвидео његово право да одбије да прима издржавање од даваочевих наследника.

Швајцарско право, које спада међу ретка законодавства у којима се регулише уговор о доживотном издржавању, даје право примаоцу издржавања да једнострано раскине уговор у року од годину дана од смрти даваоца издржавања.⁹ На тај начин штити се интерес примаоца издржавања да одлучи о личности која ће га издржавати, а штити се и правна сигурност тако што се неизвесност судбине уговора ограничава релативно кратким роком. Међутим, прималац издржавања неће се лако одлучити на раскид уговора јер тај раскид нема *ex tunc* дејство којим се отклањају све последице раскинутог уговора. Уколико се одлучи за раскид уговора, прималац издржавања не може да захтева повраћај имовине коју је пренео на даваоца издржавања већ само износ новца који је довољан да се купи доживотна рента која по вредности одговара издржавању које је примао на основу уговора.¹⁰ Наиме, у швајцарском праву уговор о доживотном издржавању није алеаторан већ се води рачуна о правичном односу између вредности имовине која се преноси на даваоца издржавања и вредности самог издржавања. Свака страна има право да откаже уговор уколико је њена обавеза значајно вреднија од обавезе друге стране.¹¹ При томе се користи мерило новчане ренте која би се могла добити за одређени новчани ка-

⁹ Obligationenrecht – OR, Art. 528 (1).

¹⁰ OR, Art. 528 (2), 529 (2).

¹¹ OR, Art. 526 (1).

питал.¹² Такво решење вероватно није могуће у српском праву јер нам недостаје изграђен систем финансијских установа који би омогућавао поуздану процену вредности уговорних обавеза. У нашем праву једино практично решење је све или ништа – или уговор опстаје или се раскида са *ex tunc* дејством. То је још један разлог да се могућност раскида уговора ограничи строгим условима, али условима који успостављају равнотежу између странака. Право одлуке о судбини уговора не треба да припада искључиво наследницима даваоца издржавања.

Закон не оставља места за одлуку примаоца издржавања јер његова позиција потпуно зависи од тога ко је постао наследник даваоца. Уколико заоставштина пређе на потомке и супружника, они слободно одлучују да ли ће наставити с уговором и није им потребна сагласност примаоца издржавања. Прималац издржавања је везан њиховом одлуком да преузму уговор и може да се позива само на опште разлоге за раскид уговора о доживотном издржавању, на пример, на неподношљивост личних односа. У супротном случају, уколико међу наследницима нема потомака ни супружника даваоца издржавања, уговор о доживотном издржавању раскида се по сили закона у часу његове смрти. Имајући у виду да се често истиче лични карактер уговора о доживотном издржавању и да се наследницима даваоца издржавања дозвољава да одлуче да ли желе да преузму уговор, изненађује чињеница да законодавац примаоцу издржавања није дао исто право. Пошто је личност даваоца издржавања веома важна за примаоца издржавања, он би морао да одлучује о судбини уговора равноправно с наследницима даваоца издржавања (Svorcan 1987, 351–352).

Боље решење би било да је законодавац предвидео неограничену наследивост права и обавеза даваоца издржавања, а примаоцу издржавања оставио право да раскине уговор ако не жели да га издржавају наследници, с тим што његова обавеза плаћања накнаде за учињено издржавање зависи од тога да ли он има оправдан разлог да раскине уговор. Такав разлог не би било лако доказати јер би прималац морао да наведе чињенице због којих нема поверења у наследнике даваоца издржавања.

Осим крутог ограничења круга лица која могу да преузму позицију даваоца, законско уређење показује још два веома велика недостатка. Питање накнаде за учињено издржавање у случају раскида уговора због смрти даваоца издржавања није адекватно и свеобухватно реше-

¹² OR, Art. 526 (2).

но, као ни ситуација када даваоца издржавања наследи више наследника који би могли да преузму уговор.

У Закону о наслеђивању ништа се не говори о праву наследника на накнаду за учињено издржавање у ситуацији када они немају право да преузму уговор. Значи ли то да наследници уопште немају право на накнаду и да прималац издржавања може да задржи корист коју је примио по основу уговора који је престао да постоји? Такво решење би било супротно основном начелу грађанског права о забрани неоснованог обogaћења.¹³ Када уговор престане, свака страна је дужна да врати оно што је примила по основу уговора.¹⁴ Одступање од тог начела у случају наследника који не желе да преузму уговор може да се оправда њиховом несавесношћу, али то оправдање не важи за наследнике којима закон ускраћује могућност да преузму уговор. Ако немају право да преузму права и обавезе даваоца издржавања, а немају ни право на накнаду за учињено издржавање, онда је њихова имовинскоправна позиција неправично оштећена. Чини се да је такво решење, чак и ако је то била права намера законодавца, тешко одрживо у систему нашег грађанског права.¹⁵

Законодавац није посветио пажњу ситуацији у којој има више наследника. У теорији постоји схватање да уговор не морају преузети сви наследници даваоца издржавања већ само они који то желе (Крећ, Равић 1964, 407). Ако права и обавезе даваоца издржавања могу да пређу на његове наследнике, а има више наследника, онда та права и обавезе према општим правилима наследног права прелазе на све наследнике као део неподељене заоставштине. Даља судбина права и обавеза из уговора зависи од споразума наследника или од судске одлуке о деоби заоставштине. Могућа су различита решења, на пример, да само један од наследника преузме уговор, а да осталим наследницима уступи друга права из заоставштине, или да уговор преузме више наследника с тим да поделе и обавезу издржавања и накнаду коју ће стећи. Међутим, посебну пажњу треба посветити проблему када неки од наследника желе, али нису у могућности да преузму обавезу издржавања, на пример, малолетни наследници. У том случају, уговор о доживотном издржавању наставља се с оним наследницима који могу да преузму обавезу издржавања, а наследници који то не могу неће имати право на накнаду јер би било неправично обвезати примаоца издржавања

¹³ 300, чл. 210.

¹⁴ 300, чл. 132.

¹⁵ О томе детаљно *infra*, одељак 5.

на накнаду за учињено издржавање (макар и за делимичну накнаду) ако уговор и даље постоји, што значи да прималац издржавања није ослобођен обавезе да пружи накнаду за издржавање у пуном обиму (наследници који преузму уговор стећи ће накнаду у часу смрти примаоца).¹⁶ Једино правично решење било би да наследници који могу да преузму уговор исплате одређену накнаду наследницима који нису у стању да преузму уговор (Крећ, Рајић 1964, 407). Међутим, врло је тешко одредити вредност те накнаде јер је реч о алеаторном уговору у којем је добит наследника који преузимају уговор неизвесна. Због тога је можда једино могуће решење да наследници који не могу да преузму уговор немају право на накнаду ако постоје наследници који могу да преузму уговор. У том случају уговор се наставља само с наследницима који могу да преузму уговор, па ће само они имати обавезу издржавања и право стицања накнаде за издржавање.

4. ЛИЧНИ КАРАКТЕР ОБАВЕЗЕ ДАВАОЦА ИЗДРЖАВАЊА

Уговорници су слободни да одреде садржину обавезе издржавања, али она по правилу обухвата старање о свим основним потребама примаоца издржавања, а Закон о наслеђивању садржи и једну диспозитивну одредбу у том смислу.¹⁷ Странке су, наравно, слободне да предвиде мање или веће обавезе даваоца издржавања, а нарочито је важно да одреде у којој ће мери те обавезе бити везане за личност даваоца и да ли ће се издржавање остваривати у заједници живота. То је посебно важно зато што у правној теорији и судској пракси постоји устаљено схватање да је уговор о доживотном издржавању по дефиницији везан за личност обе стране, и примаоца и даваоца издржавања,¹⁸ иако то у

¹⁶ У теорији се заступа схватање да наследници који не могу да наставе издржавање имају право на делимичну накнаду за примљено издржавање, али се то схватање не поткрепљује никаквим убедљивим аргументима (Антић, Балиновац 1996, 540). Такво решење би значило да прималац издржавања, осим иницијално уговорене накнаде за издржавање, дугује и накнаду за примљено издржавање како би се заштитио наследник који не може да преузме уговор. Такво решење је неодрживо јер уговор није раскинут (улогу даваоца преузимају наследници који могу да наставе издржавање) па вредност примљеног издржавања не представља неосновано стечену корист.

¹⁷ ЗОН, чл. 194, ст. 3.

¹⁸ Тако, на пример, сматра Суботић-Константиновић (1968, 150). У пракси се срећу судске одлуке које уговор о доживотном издржавању начелно и без расправе квалификују као строго лични правни посао, чак и када се одлучује о другом питању у вези с овим уговором. Тако: Врховни суд Србије, Рев. 5152/01, 26. септембар 2002, наведено према: Антић, Ђурђевић 2003, 201.

пракси не мора бити случај. Везаност облигационих права и обавеза за личност њиховог имаоца може да се процени само према околностима конкретнег случаја (Врох, Walker 2018, 11).

У Закону о наслеђивању изричито се каже да је право примаоца издржавања непреносиво,¹⁹ што јасно произлази из циља тог уговора. Када је у питању преносивост права и обавеза даваоца издржавања, Закон о наслеђивању поставља слабија ограничења. То, нажалост, није спречило Врховни суд Србије да тврди да уговор о доживотном издржавању „спада у категорију уговора који се закључују с обзиром на личност уговорача (*intuitu personae*)“ и да постоји обавеза личног старања о примаоцу издржавања, због чије се повреде уговор може раскинути.²⁰ Такав закључак не може се засновати на аксиому да је уговор о доживотном издржавању строго личан правни посао већ само на јасно израженој намери уговорника да обавезу издржавања фактички испуњава само давалац издржавања.

Из законског уређења уговора о доживотном издржавању произлази да личност уговорника може да буде веома значајна за судбину уговора, али то није увек случај. Правни значај личности даваоца издржавања може се наслутити у правилима о раскиду уговора због поремећених односа и правилима о последицама смрти даваоца издржавања. То ипак не значи да права и обавезе даваоца издржавања морају, по дефиницији, да буду везане за његову личност. У ствари, већ постоје две групе случајева у којима права и обавезе даваоца нису строго везана за његову личност. Наиме, уговором се може предвидети да треће лице фактички обавља послове издржавања уместо даваоца издржавања (Ђурђевић 2015, 259), а у случају смрти даваоца његову улогу могу да преузму његови потомци и супружник, уколико су постали његови наследници. Осим тога, право даваоца издржавања није везано за његову личност. Закључењем уговора о доживотном издржавању давалац стиче право стицања (правно загарантован изглед да ће стећи неко одређено право) и тим правом стицања може слободно да располаже. Он може, рецимо, да га пренесе на неко треће лице тако да у часу смрти примаоца издржавања треће лице стекне накнаду за издржавање. Право стицања је наследиво као и право на чије је стицање усмерено (Врох, Walker 2018, 12). Докле год добија издржавање, примаоцу је свеједно ко ће добити имовину којом је располагао у замену за издржавање. Није могуће другачије гледати на то питање, осим ако се уговор о доживот-

¹⁹ ЗОН, чл. 200.

²⁰ Врховни суд Србије, Рев. 2664/02, 20. јун 2002, наведено према: Антић, Ђурђевић 2003, 244.

ном издржавању не квалификује као својеврсан уговор о наслеђивању, што је погрешно. Међутим, пошто се у пракси готово никада не дешава да давалац издржавања преноси своје право стицања, та могућност је измакла погледу српских правника, па они често уопштено говоре о непреносивости права и обавеза обеју страна (Суботић-Константиновић 1968, 150).

У којој мери ће издржавање бити везано за личност даваоца треба да зависи од намере уговорника која је изражена у тексту уговора и начину на који се издржавање остварује. Уколико је, на пример, обавеза даваоца ограничена на то да редовно доноси новац и намирнице примаоцу издржавања, да му плаћа трошкове становања и ангажује трећа лица да чисте и спремају примаочев дом, онда се не може разумно говорити о томе да личност даваоца има пресудну важност за остварење циља уговора. Једноставно речено, услуге које пружа давалац издржавања могло би да пружа, у истом обиму и квалитету, и неко треће лице. Ако би се упркос томе инсистирало на значају личности даваоца издржавања, то би значило да се уговор о доживотном издржавању приближава уговору о наслеђивању јер би значај личности даваоца могао да се пронађе само у томе да примаоцу није свеједно ко ће стећи његову имовину. Такав начин гледања на тај уговор био би потпуно погрешан.

Пошто је циљ уговора да се прималац издржавања обезбеди до краја живота, мора се поставити питање да ли је за остварење тог циља значајна личност даваоца. То би могао да буде случај само ако је то изричито предвиђено уговором или ако је предвиђено да ће уговорници живети у заједници живота. Само у тим случајевима може да постоји претпоставка да је прималац издржавања када је закључивао уговор нарочито имао у виду моралну подршку и друштво одређене личности која му је посебно блиска. У том смислу треба ограничити правила којима се изражава лични карактер тог уговора. Треба га што више деперсонализовати да би се гарантовале правна сигурност и правична размена вредности између примаоца и даваоца издржавања. Емоцијама уговорника треба смањити правни значај колико год је то могуће.

О томе је већ исцрпно писано у вези са раскидом уговора због поремећених односа, који озбиљно угрожава правну сигурност тог уговора и који зато треба ограничити на случајеве у којима је уговорена заједница живота између уговорника, као што је било пре Закона о наслеђивању из 1995. године, чиме би се постигла равнотежа између значаја личног односа уговорника и правне сигурности (Vukotić 2017). Слично као и питање раскида због поремећених односа, треба довести у питање и правило којим се наследивост права и обавеза даваоца

издржавања грубо ограничава на његове потомке и супружника, независно од околности конкретног случаја.

То решење је проблематично зато што наследницима даваоца издржавања ускраћује могућност да наставе с уговором и тако стекну накнаду за издржавање, а не предвиђа чак ни њихово право на накнаду за већ учињено издржавање. С друге стране, обавеза исплате накнаде за примљено издржавање у случају престанка уговора због смрти даваоца издржавања могла би да буде веома велико оптерећење за примаоца издржавања, чак и ако се одређује у паушалном износу којим се води рачуна о примаочевим имовинским приликама. Наиме, уколико се издржавање остваривало дуги низ година, накнада ће морати да буде одређена у значајном новчаном износу. Посматрано из тог угла, правило о престанку уговора због смрти даваоца издржавања не одговара интересима примаоца издржавања. Ако је намера законодавца била да наследници даваоца издржавања уопште немају право на накнаду за учињено издржавање, пошто закон о томе ћути, онда је законска неправда неподношљива и супротна основном начелу грађанског права да нико без основа не сме да се обогати на туђи рачун.

5. НАКНАДА ЗА ПРИМЉЕНО ИЗДРЖАВАЊЕ

У коментару Закона о наслеђивању Милан Креч је изнео становиште да је прималац издржавања дужан да исплати накнаду за примљено издржавање уколико не пристане да закључи нови уговор о доживотном издржавању с наследницима даваоца издржавања који не спадају у категорију потомака и супружника, како би се спречило да се прималац издржавања неосновано обогати издржавањем за које неће дати никакву накнаду (1964, 407). Прималац би, дакле, имао дужност да у сопственом интересу закључи нови уговор о доживотном издржавању с наследницима даваоца, а повреда те дужности била би санкционисана обавезом исплате накнаде за примљено издржавање.

Законом о наслеђивању, међутим, предвиђена је накнада за претходно учињено издржавање само за случај да наследници који могу да преузму права и обавезе даваоца издржавања из основаних разлога одбију да преузму доживотно издржавање. Према одредби чл. 205, ст. 1 Закона о наслеђивању, брачни други и потомци даваоца имају право на накнаду за учињено издржавање ако „нису у стању да преузму уговорне обавезе“. Пошто је намера законодавца била да заштити примаоца издржавања од ситуације у којој би му издржавање пружала лица која му нису блиска, може се претпоставити да је прималац заштићен

и од обавезе да плати накнаду за примљено издржавање. Када би прималац био дужан да плати накнаду за примљено издржавање у свим случајевима када уговор престаје зато што даваоца нису наследили потомци и супружник, интереси примаоца били би угроженији него да је прописано правило о неограниченој наследивости права и обавеза даваоца издржавања. Према томе, према слову Закона о наслеђивању, важи решење које посебно штити примаоца издржавања тако што га ослобађа обавезе плаћања накнаде за примљено издржавање. Законодавац полази од тога да раскид уговора о доживотном издржавању због смрти даваоца делује *ex nunc* и да наследници даваоца немају право на накнаду за примљено издржавање осим у случају када потомци и супружник нису у стању да преузму обавезу издржавања (Суботић-Константиновић 1968, 155). У ствари, правила о раскиду уговора о доживотном издржавању због смрти даваоца уопште нису усмерена ка томе да се успостави имовинска равнотежа између уговорних страна него служе социјалној заштити примаоца издржавања, односно потомака и супружника даваоца издржавања. Потомци и супружник даваоца издржавања имају право на накнаду само ако нису у стању да наставе уговор, тј. ако немају довољно прихода или нису у стању да раде, а и онда се та накнада одређује „по слободној оцени ценећи имовно стање примаоца издржавања и оних који су били овлашћени на продужење уговора“.²¹ Суд ће, дакле, обавезати примаоца издржавања на накнаду само ако је она неопходна да би се потомци и супружник даваоца издржавања заштитили од оскудице и само у мери у којој обавеза исплате накнаде неће угрозити егзистенцију примаоца издржавања.

Такав приступ није необичан јер иначе постоји свесна или несвесна тежња да се обавеза даваоца издржавања вреднује мање од обавезе примаоца издржавања. Уговор о доживотном издржавању озлоглашен је у српској јавности као средство којим се стиче несразмерна имовинска корист на штету немоћних лица и њихових наследника. Он се веома често закључује, чак и између лица између којих постоји законска обавеза издржавања, управо због тога што се њиме лако може стећи велика имовинска вредност (Marković 1981, 360). Пошто се у пракси често дешава да новчана вредност издржавања буде далеко мања од вредности имовине коју давалац издржавања стиче, настаје инстинктивна склоност да се већа пажња посвети заштити интереса примаоца издржавања. Такав приступ је потпуно неоправдан јер уговор о доживотном издржавању треба посматрати као правни оквир правичне

²¹ ЗОН, чл. 205, ст. 2.

размене, а не као средство које фаворизује даваоца издржавања и које због тога треба ограничавати и спутавати.

Када се процењује вредност обавезе даваоца издржавања, мора се имати у виду да та обавеза, по правилу, подразумева свеобухватно старање о потребама примаоца издржавања. Вредност издржавања ретко је ограничена на новчане трошкове издржавања и врло често обухвата лично старање о примаоцу, посвећивање времена и пажње, моралну подршку, односно све оно што је једном старом и немоћном лицу потребно да би се осећало збринутим и заштићеним. Када се томе дода и чињеница да се обавеза издржавања преузима на неодређено време које може да обухвати и неколико деценија, онда је јасно да је не можемо *a priori* сматрати мање вредном од обавезе примаоца издржавања.

Када се интереси примаоца издржавања стављају на прво место, тиме се показује лицемеран однос према уговору о доживотном издржавању који се заснива на имплицитном ставу да тај уговор није правни израз правичне размене већ правно средство које даваоцу издржавања омогућава да неоправдано стекне велику имовинску корист. Такав став је суштински неоснован јер уговор о доживотном издржавању може да одражава правичну равнотежу интереса између даваоца и примаоца издржавања. Он омогућава старим и болесним лицима да себи обезбеде доживотну помоћ и негу коју не би могли да прибаве на други начин. У Србији су старосне и инвалидске пензије мале, могућност профитабилног улагања новца у акције и пензионе фондове практично не постоји, док су цене услуга старања о старим и немоћним лицима веома високе. Зато се многи људи одлучују да своју старост обезбеде тако што ће неком блиском лицу од поверења обећати сву своју имовину у замену за доживотно старање. То не значи да у пракси неће бити покушаја да се уговор о доживотном издржавању злоупотреби на штету примаоца издржавања или његових нужних наследника, али српско право познаје бројне установе којима се такве злоупотребе спречавају,²² тако

²² Када не постоји потреба за издржавањем већ је уговор о доживотном издржавању закључен како би се изиграла права нужних наследника, реч је о симулованом уговору који не производи правно дејство, па ће се сматрати да је закључен обичан уговор о поклону (чл. 66 ЗОУ). Додатну заштиту пружа Закон о наслеђивању могућношћу да се уговор о доживотном издржавању поништи ако за даваоца издржавања није било неизвесности у погледу дужине живота примаоца издржавања (чл. 203 ЗОН). Закон о наслеђивању ограничава могућност закључења уговора о доживотном издржавању када улогу даваоца издржавања треба да преузме лице које се већ у оквиру своје делатности или занимања стара о потенцијалном примаоцу издржавања – такав уговор важи само ако је добијена претходна сагласност органа старатељства (чл. 196 ЗОН).

да не треба дозволити да оне баце сенку на целу установу доживотног издржавања.

Ако се, дакле, пође од једнаке вредности интереса даваоца и примаоца издржавања, мора се обезбедити накнада за примљено издржавање у свим оним случајевима у којима уговор престаје да постоји без кривице даваоца издржавања. Уколико уговор о доживотном издржавању престаје смрћу даваоца кога нису наследили потомци и супружник, онда прималац треба да буде дужан да исплати накнаду за примљено издржавање. Другачије решење би значило да је прималац издржавања бесплатно добијао издржавање, што не одговара иницијалној намери уговорника, а није ни правично решење.

Према општем правилу облигационог права, када се уговор раскине, свака страна дугује повраћај онога што је примила по основу тог уговора.²³ То правило произлази из још општијег начела да нико не може задржати имовинску вредност коју је стекао без правног основа.²⁴ Зато нема сумње да је решење које ослобађа примаоца издржавања од обавезе да плати накнаду за примљено издржавање у сукобу с темељним правилима грађанског права. Свестан тог проблема, Креч је предложио да се примаоцу издржавања припише дужност да закључи нови уговор с наследницима даваоца издржавања, а да обавеза плаћања накнаде настане тек ако он то не учини. Било би, међутим, далеко једноставније када би се предвидела неограничена наследивост права и обавеза даваоца издржавања, а оставила могућност да наследници одбију да наставе издржавање ако за то немају могућности.

Такво решење много више одговара теретном карактеру тог уговора. Личност уговорника има пресудан значај за бесплатна располагања, као што су, на пример, тестаментарна располагања, код којих у првом плану стоји жеља завештаоца да фаворизује одређено лице због посебног личног значаја које то лице има за њега. Пошто уговор о доживотном издржавању не садржи бесплатно располагање, а свакако није уговор о наслеђивању, не треба придавати претерани значај личности даваоца издржавања. Уколико је примаоцу издржавања од пресудне важности да права и обавезе даваоца издржавања буду везани за личност његовог сауговорника, наследивост се може искључити изричитом уговорном одредбом. У Закону о облигационим односима полази се од претпоставке да обавеза не престаје смрћу дужника или

²³ 300, чл. 132.

²⁴ 300, чл. 210.

повериоца, осим ако није настала с обзиром на личност једне стране.²⁵ То оставља места да се права и обавезе из уговора изузму из наследноправне сукцесије. Међутим, уговорници не могу да искључе наследивост права по основу неоснованог обogaћења ако је уговор престао смрћу једне стране. У том случају, све што је та страна дала на основу уговора који је престао треба да се врати његовим наследницима. Једноставније речено, ако уговор о доживотном издржавању престане смрћу даваоца издржавања, онда његовој заоставштини припада право на повраћај користи коју је прималац издржавања стекао без основа, то јест по основу који је отпао (*condictio ob causam finitam*).

Иако је, дакле, законодавац покушао да заштити примаоца издржавања од обавезе плаћања накнаде за примљено издржавање, може се тврдити да та обавеза настаје по општим начелима грађанског права израженим у одредбама Закона о облигационим односима, чија примена није искључена Законом о наслеђивању. Правила о накнади за раније дато издржавање из чл. 204 и 205 Закона о наслеђивању представљају *lex specialis* само за ситуацију у којој наследници не желе да преузму уговор иако би то могли да учине. Те одредбе одређују круг наследника који могу да наследе позицију даваоца издржавања и предвиђају право на накнаду за примљено издржавање када ти наследници из оправданих разлога не могу да преузму обавезу издржавања. Оне ћуте о питању накнаде у случају када нема наследника који су овлашћени да преузму позицију даваоца издржавања. Такво ћутање законодавца једноставно није довољно да се искључи примена општих правила о неоснованом обogaћењу.

6. НЕИМЕНОВАНИ УГОВОР О ДОЖИВОТНОМ ИЗДРЖАВАЊУ

У српском праву су дозвољени тзв. неименовани уговори о доживотном издржавању на основу којих се имовина која представља накнаду за издржавање преноси на даваоца издржавања одмах по закључењу уговора. Приликом раскида таквих уговора не поставља се само питање накнаде за примљено издржавање него и питање повраћаја уступљене имовине. Раскид не може деловати *ex nunc* јер би то значило да наследници даваоца могу да задрже имовину коју је давалац примио као накнаду за доживотно издржавање упркос томе што уговор престаје и што прималац остаје без издржавања. Уколико давалац издржавања умре, а његови наследници неће или не могу да преузму уговор, уговор

²⁵ 300, чл. 359.

се раскида *ex tunc* и свака страна је дужна да врати оно што је примила по основу уговора (Суботић-Константиновић 1968, 156).

Дозвољеност уговора о доживотном издржавању на основу којих се пренос имовине остварује за живота уговорника потврђена је начелним мишљењем Проширене опште седнице Савезног врховног суда од 11. јануара 1957. године.²⁶ Према том мишљењу, уговори о доживотном издржавању на основу којих се имовина одмах преноси на даваоца издржавања могу да се закључују према општим правилима грађанског права²⁷ и то у форми предвиђеној за промет непокретности, без солемнизације уговора од судије која је предвиђена Законом о наслеђивању.²⁸ У мишљењу се такође истиче да се на такве уговоре аналогно примењују правила Закона о наслеђивању о раскиду уговора због поремећених односа, раскиду или измени због промењених околности и правила о последицама смрти даваоца издржавања. Ова последња правила доводе у питање право даваочевих наследника да захтевају накнаду за примљено издржавање. Као што је већ истакнуто, законодавац уопште не предвиђа право на накнаду када се у улози наследника налазе лица која не могу да преузму уговор о доживотном издржавању.

Законодавац такође ништа не говори о праву примаоца издржавања да захтева повраћај уступљене имовине, али се то питање лако решава применом општих правила стварног права. У српском праву пренос својине је каузалан, тако да пренос губи дејство ако основ преноса (*iustus titulus*) престане да постоји (Станковић, Орлић 1999, 64–66). Раскидом уговора због смрти даваоца издржавања право својине на уступљеној имовини враћа се примаоцу издржавања по самом зако-

²⁶ Начелно мишљење Проширене опште седнице Савезног врховног суда, бр. 8/57, 11. јануар 1957, наведено према Крећ, Рајић 1964, 377.

²⁷ Законом о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. године и за време непријатељске окупације одузета је правна снага свим предратним правним изворима, али је остављена могућност да се правила садржана у њима и даље примењују на питања која нису уређена новим законодавством, под условом да нису у сукобу с начелима социјалистичког уставног поретка.

²⁸ У Закону о наслеђивању говори се о овери уговора, али се системским тумачењем те одредбе лако може закључити да је законодавац у ствари предвидео потврђивање, односно солемнизацију уговора од судије јер је судија дужан да упозори странке на посебна правна дејства уговора и да се постара да уговор у свему одражава њихову намеру. Вид. ЗОН (1955), чл. 122, ст. 4 и 5. Схватање да се неименовани уговор о доживотном издржавању може закључити у обичној писменој форми постојало је све до увођења јавнобележничке солемнизације као обавезне форме уговора о промету непокретности. Видети Врховни суд Србије, Рев. 1935/99, 9. јун 1999, наведено према: Антић, Ђурђевић 2003, 209.

ну јер је престанком уговора нестало правни основ за пренос својине. Прималац издржавања има својинскоправни захтев да ступи у посед уступљене имовине, а уколико је реч о непокретностима, и право на брисање уписа у корист даваоца издржавања у јавном регистру.

Неименовани уговори о доживотном издржавању садрже једну могућност која речито говори против везивања обавезе даваоца издржавања за његову личност, а то је могућност да се обавеза издржавања претвори у реалан (стварни) терет. Позиција даваоца издржавања много је боља ако одмах стекне имовину примаоца издржавања јер он може слободно да управља и располаже том имовином. С друге стране, прималац издржавања се налази у лошијој позицији: његови интереси су заштићени само облигационим правом на издржавање. Како би се прималац издржавања заштитио, раније се обавеза издржавања често уписивала као реални терет на уступљеној имовини, тако да би сваки стицалац те имовине стицао и обавезу издржавања. У историји германских правних система доживотно издржавање као реалан терет било је најчешћи облик доживотног издржавања, па је зато и настала изрека „стари ће бити продати са земљом“ (Суботић-Константиновић 1968, 19).

Могућност претварања обавезе издржавања у реалан терет показује да примаоцу не мора бити од пресудне важности да га издржава тачно одређено лице. Њему је много важније да буде адекватно обезбеђен. Ако се обавеза доживотног издржавања може претворити у реалан терет, онда то значи да она може да буде преносива и као обавеза облигационог права. Не треба спорити да у овом уговору личност уговорника има већи значај него у другим уговорима облигационог права и да често може бити одлучујућа за остварење циља уговора. Међутим, наследивост позиције даваоца издржавања не треба унапред и бескомпромисно ограничити на начин на који је то учинио наш законодавац. Уговорницима, а у крајњој линији судовима, треба дати могућност да покушају да пронађу решење којим се најбоље остварује равнотежа између интереса примаоца издржавања и интереса даваочевих универзалних сукцесора.

7. ЗАКЉУЧАК

Уговор о доживотном издржавању има несумњиво велики практични значај и заслужује посебно и детаљно законско уређење. Законодавац је тога свестан још од 1955. године и од тада настоји да развије и унапреди законска правила о том уговору. То се јасно може видети у

бројним новим правилима која су унета у наше законодавство Законом о наслеђивању из 1995. године. Упркос том ангажману, нека питања су остала неадекватно или непотпуно уређена. Наследивост права и обавеза даваоца издржавања спада међу њих. Правила о правним последицама смрти даваоца издржавања имају три велика недостатка: 1) круг лица која могу да наследе позицију даваоца издржавања одређен је превише уско и превише круто; 2) интерес примаоца издржавања да одлучи од кога ће примати издржавање није адекватно заштићен; 3) није решено питање накнаде за претходно учињено издржавање у случајевима када се уговор раскида.

De lege ferenda треба размишљати о начинима да се ти недостаци отклоне. Пошто садржај права и обавеза даваоца издржавања, у већини случајева, не указује на то да је реч о личним правима и обавезама, наследивост треба проширити на све наследнике даваоца издржавања, независно од њиховог сродничког или брачног односа с њим. Уколико би законодавац желео да заштити само чланове породичног домаћинства даваоца издржавања, онда би требало одредити да позицију даваоца могу да преузму само они наследници који су живели у заједници с даваоцем издржавања. Ипак, прво решење више одговара начелу наследивости имовинских права и обавеза и, у крајњој линији, пружа јачу заштиту имовинским правима.

У сваком случају, да би се изразио значај личног односа између странака у том уговору, наследницима даваоца издржавања треба дати право да одлуче о томе да ли желе да наставе с уговором, а њихово право на накнаду за примљено издржавање у случају раскида уговора треба да зависи од тога да ли су имали оправдан разлог да одбију да наставе уговор (као што је то уређено *de lege lata*). Међутим, право да одлучи о настављању уговора треба дати и примаоцу издржавања како се не би десило да он буде приморан да остане у уговору чак и када нема поверења у наследнике даваоца издржавања. Његова обавеза да плати накнаду за већ примљено издржавање треба да зависи од тога да ли он има основан разлог да одбије да га издржавају наследници даваоца издржавања, аналогно правилу које важи за наследнике.

Може се предложити и још строже решење које би значај личног односа између уговорника још више подредило интересу правне сигурности и начелу *pacta sunt servanda*. Наиме, може се предвидети правило о судском раскиду уговора према којем би страна која жели да раскине уговор због смрти даваоца издржавања морала да докаже да има оправдан разлог због којег не жели да се уговорни однос настави. Прималац издржавања који жели да раскине уговор морао би да докаже чињенице због којих нема поверења у наследнике давао-

ца издржавања. С друге стране, уколико наследници даваоца не желе да наставе уговор, морали би да докажу чињенице због којих нису у стању да наставе уговор, на пример, да немају довољно прихода, да живе у иностранству, да физички нису у стању да испуњавају обавезу издржавања и сл. Ипак, такво решење би можда било сувише строго за један уговор који се одликује блиским личним контактом између странака. Досадашњој судској пракси и теоријских схватањима више одговара прво решење, према којем свака страна може слободно да одлучи о раскиду уговора, док се разлозима за раскид придаје значај само у питању накнаде за учињено издржавање.

Та правила, наравно, морају да остану у сенци основног начела слободне уговарања које гарантује могућност да се питање наследности позиције даваоца издржавања уреди вољом уговорника на било који начин који њима одговара. Може се тврдити да им то право припада и према садашњем стању законодавства јер правила о правним последицама смрти даваоца издржавања треба сматрати диспозитивним нормама. Иако текст закона не указује на могућност измене тих правила, она служе заштити приватних интереса примаоца издржавања и наследника даваоца издржавања и зато њиховом циљу одговара могућност да се уговором предвиди другачије решење. Странкама у сваком случају треба саветовати да уреде то питање јер је законска регулатива неадекватна и непотпуна.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Антић, Оливер Б., Зоран М. Балиновац. 1996. *Коментар Закона о наслеђивању*. Београд: Номос.
- [2] Антић, Оливер Б., Дејан Б. Ђурђевић. 2003. *Приручник за наследно право*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
- [3] Brox, Hans, Wolf-Dietrich Walker. 2018. *Erbrecht*. München: Verlag Franz Vahlen.
- [4] Gavella, Nikola. 1990. *Nasljedno pravo*. Zagreb: Informator.
- [5] Ђурђевић, Дејан Б. 2015. *Институције наследног права*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
- [6] Kreč, Milan, Đuro Pavić. 1964. *Komentar Zakona o nasljeđivanju*. Zagreb: Narodne novine.
- [7] Marković, Slavko. 1981. *Nasljedno pravo*. Београд: Službeni list SFRJ.

- [8] Станковић, Обрен, Миодраг Орлић. 1999. *Стварно право*. Београд: Номос.
- [9] Суботић-Константиновић, Невенка. 1968. *Уговор о доживотном издржавању*. Београд: Научно дело.
- [10] Svorcan, Slobodan. 1987. *Raskid ugovora o doživotnom izdržavanju*. Doktorska disertacija. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- [11] Vukotić, Miloš. 10/2017. Raskid ugovora o doživotnom izdržavanju zbog poremećenih odnosa. *Pravni život* 66: 755–772.

Miloš VUKOTIĆ, PhD

Assistant Professor, University of Belgrade Faculty of Law, Serbia

LEGAL CONSEQUENCES OF THE CAREGIVER'S DEATH IN A LIFE CARE CONTRACT

Summary

Serbian Succession Act provides that the position of a caregiver in a life care contract may be inherited only by their descendants and spouse. If other persons succeed the caregiver, or if descendants or spouse refuse to provide care, the contract is rescinded by operation of law. The right to compensation for received care is provided only if descendants or spouse have a justified reason for refusing to provide care. This article contains a critical analysis of this solution. The author shows that the restriction of heritability is too narrow, that the issue of compensation is inadequately resolved, and that the interests of care recipient are endangered because they cannot influence the fate of the contract. The author proposes a solution of unlimited heritability with the right of both parties to rescind the contract. The reasons for rescission would be taken into account when the issue of compensation is decided.

Key words: *Life care contract. – Heritability. – Rescission of contract. – Succession. – Unjustified enrichment.*

Article history:

Received: 9. 12. 2020.

Accepted: 15. 2. 2021.